

ד.א.ל.דזר

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

לע"נ יוסף בן אליה וחממה ז"ל לבית גיאת
לע"נ משה בן זילפה ואליאס ז"ל לבית חיימי
יז' טבת תשפ"א 1356 (שנה כו')

נושא השבוע: דיני ממונות (כא)

ההפטרה: "ויקרבו ימיי" (מלכים א, ב)

פרשת ויזי

"וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בלעזו ויתמוך יד אביו להסיר אותה מעל ראש אפרים על ראש מנשה.. וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי... ויברכם ביום ההוא לאמר... ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה" (מזר, יז-כ)

יוסף חשב כי אביו יעקב טעה כששם את ידו הימנית על ראש אפרים הצעיר במקום על ראש מנשה הבכור ולכן רצה להסיר את ידו ולהעבירה. וביקש לרמוז לו בכך כמה הוא עצמו סבל על שאביו העדיפו על פני אחיו הגדולים ועשה לו כתונת פסים. אך יעקב אביו ענה: "ידעתי בני ידעתי", שאין כאן חשש כזה ומדוע? כי גם מנשה יגדל "והוא יהיה לעם... ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו", בזכות עצמו שהיה ראש הישיבה של יעקב אבינו בגושן (ויקרא רבה ב, ג) ואף אחיו ייווכח בגדולתו ולא יקנא במעלתו, ויברכם "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה".

ללמדנו כמה צריכים ההורים להיות זהירים ולא להשוות בין האחים ולא להפלות אה מאחיו שלא לגרום לקנאה מחלוקות ומריבות שתוצאותיהן מי יישורנו?!

"הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם" (מט, ב)

"הקבצו ושמעו בני יעקב" - רצונו של כל אב בישראל, ועל אחת כמה וכמה של יעקב אבינו אבי האומה, שיהיו בניו מקובצים ומאוחדים, אך בתנאי "ושמעו אל ישראל אביכם" - כדי ללכת בדרכו, דרך האמונה הצרופה ולא להשתמש באחדות כדי לנטות ח"ו מדרך התורה והמצוות שהיא "מורשה קהילת יעקב מדור דור!"

"הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם" (מט, ב)

פירש רבינו עובדיה ספורנו זצ"ל: אמר יעקב לבניו: "הקבצו ושמעו בני יעקב", ומה ציווה להם? "ושמעו אל ישראל אביכם" היינו קבלו על עצמכם את הדרך שהוריתי וחינכתי אתכם כל הימים, וע"י כך אהיה אביכם אשמור עליכם ואמליץ בעדכם כל טוב. והזכיר את השם ישראל שניתן לו לומר כי נאבק עם אויבים ומלאכי מרום וניצח, כך מובטח לכם שתנצחו תמיד אם תלכו בדרכי. ללמדנו על הברכה השורה וההצלחה המובטחת להולכים בדרך התורה והמצוות בעולם הזה ולעולם הבא.

הצוואה "המוזרה"

מעשה (בתקופת הגמרא הובא בילקוט שמעוני תהילים) בזקן אחד אשר הרגיש כי הגיע זמנו להסתלק מהעולם, על כן ישב וכתב צוואה. לאחר הלוויה כשפתחו את הצוואה מה מאוד נדהמו כשקראו את תוכנה: "בני לא ירש את רכושי, עד שלא יעשה שטויות ויתנהג בצורה מטופשת". הצוואה נלקחה לרבי יוסי, אולם אף הוא לא היה מסוגל לפרש ולהבין את פשר הצוואה המוזרה, לכן החליטו רבי יוסי וחבריו לפנות לסמכות גבוהה יותר, לרבי יהושע בן קרחה, אולי הוא יוכל לפתור את התעלומה. כשהגיעו לביתו של רבי יהושע הם נדהמו לראותו מתגלגל על הרצפה, עומד על ידיו ועל ברכיו חליפות כשעל כתפיו רוכב בנו הקטן אשר היכה קלות על ראש אביו, וצעק: "הויסה, הויסה", כפי שצועקים לסוס. רבי יוסי וחבריו פנו מהחלון כדי

ע"פ לוח "אור החיים" של אופק תל אביב * לא לדבר בתפילה * סוף זמן ק"ש לשבוע הבעל"ט 8:41-8:43

כניסת שבת: 4:28 יציאת שבת: 5:20 יציאת שבת: 5:51

שרבי יהושע לא ידע שהם ראו אותו בקלקלתו ויתבייש. הם נקשו על הדלת, רבי יהושע פתח להם את הדלת ובירכם לשלום, הסביר לו רבי יוסי את מטרת בואם, ושאלו אותו אודות הצוואה המוזרה. כששמע זאת רבי יהושע צחק ואמר: "אילו באתם כמה דקות קודם לכן הייתם רואים משהו שהיה מסביר לכם את פירושה של החידה, שיחקתי עם בני הקטן "ועשיתי שטויות להנאתו". ודאי יודעים אתם שזה מה שכל ההורים עושים על מנת לשעשע את ילדיהם הקטנים. לפי זה ברור ומובן פירוש הצוואה, כוונת הזקן היתה כי אין הוא רוצה שבנו ייהנה מהירושה, אלא עד שיתחתן ויהיו לו ילדים "ויעשה שטויות בשחקו עמהם..."

צוואה (לא) צודקת

(מפי הרב אהרון מרגלית שליט"א)

השקפת היהדות

יהודי כבן 65, תלמיד חכם על פי חזונו פנה אלי בסיום הרצאה שמסרתי וסיפר לי סיפור מצמרר מתוך כוונה להתייעץ עימי: הוא בן בכור למשפחה של 8 אחים ואחיות, אביו היה אדם עשיר שנפטר לפני תקופה קצרה. האב היה אדם מסודר ומאוד מאורגן ומחושב, באחרית ימיו הוא השאיר צוואה בידי רב בית הכנסת ומסר לו מעטפה חתומה ואמר: "כבוד הרב, הצוואה שלי נמצאת במעטפה, בבקשה ממך לאחר אריכות ימי תיכנס את הילדים שלי, תפתח את המעטפה בנוכחותם ותקריא להם את הצוואה ותן לכל אחד מהם עותק". מספר הבן: "ביום האחרון של השבעה יצאנו לבית העלמין, אמרנו את פרקי התהילים כמקובל וחזרנו הביתה. הרב הגיע בתאום וסיפר שמפקדת בידו הצוואה, הוא פתח את המעטפה והחל להקריא, ובעודו מקריא חוררו פניו... בצוואה פירט אבי את הנכסים שלו... הוא השאיר אחריו ירושה בהיקף של 11 מיליוני שקלים והוא מחלקה בין ילדיו וליתר דיוק בין 7 ילדיו ולי הבן הבכור לא הוריש מאומה! היינו בהלם מוחלט ואני הרגשתי שהאדמה רועדת לי מתחת לכפות רגלי, מה? למה? איך זה יתכן?!

אחת האחיות הציעה שנתעלם מהצוואה ונתחלק ברכוש שווה בשווה אבל אני לא הסכמתי. "אם זה רצונו נעשה כרצונו" אמרתי. אך מה היה לו נגדי? עשיתי לו משהו רע? אדרבא, אני הייתי הבן הכי אהוב עליו, למה הוא עשה לי דבר כזה?! המשפחה המורחבת התחילה לדבר על כך, ואט אט החל העניין לזלוג החוצה. אני יודע שצריך ללמד זכות, במשך חודשים ניסיתי לחשוב למה אבא עשה לי דבר כזה? ירדתי במשקל 10 ק"ג, מרוב מחשבות לא הצלחתי לאכול כשאני מנסה למצוא מהו ההיגיון שמסתתר כאן? ב"שלושים" לא רציתי לעלות לקברו, כעסתי עליו וגם לא רציתי להיות בנוכחות בני המשפחה אבל שניים מהם הפצירו בי ובאתי. כשכולם התפזרו, אני נשארת, לא יכולתי להתאפק והתפרצתי "אבא! למה? תסביר למה? אני מבקש, מתחנן, אני לא יודע איך תעשה את זה, אבל אתה לא יכול להשאיר אותי ככה. לא רוצה כסף, מותר אבל אני רוצה הסבר!!"

הוא סיים לספר את סיפורו כשכולו נסער, המילים נעתקו מפיו, מה אומרים לאדם שנמצא בכזאת מצוקה? במצב כה לא פשוט? הזדהיתי עימו ואמרתי לו: "תראה, אני בטוח שכבר חשבת על השאלות הללו אלפי פעמים במהלך השבועות האחרונים, אבל אני יכול לומר לך דבר אחד: "אתה אומר שאבא שלך היה אדם חכם ומאוד מסודר, הוא השאיר אחריו צוואה חתומה בשני עדים וניכר שהיא נכתבה בישוב הדעת, אולי הלימוד זכות אינו קל לאיתור הפעם אבל הוא קיים, חייבת להיות לאבא שלך סיבה טובה לעשות זאת, עלינו רק למצוא אותה. בו ננסה ביחד, אתה רוצה?". "כן, בשמחה". "תגיד, אבא היה במצב מטבי מבחינה קוגניטיבית?", "כן, עד שעה לפני פטירתו המוח עבד מצוין", "סיפרת שהוא היה אדם מוסרי, מחושבן, ישר?", "כן מאוד", "אולי היה פעם משהו שאתה זוכר, אולי בעבר הרחוק פגעת בו קשות?", "ר' אהרון חוץ משטויות של גיל 6-7 מעולם לא פגעתי בו, הייתי הכי קרוב אליו", "במה אתה עוסק?", "אני אברך כולל", "כל השנים היית אברך כולל?", "מהיום שהלכתי לתלמוד

תורה לא יצאתי מבית המדרש. אני הבן היחיד שנשארת בי כותלי בית המדרש, זה גרם לאבי הרבה נחת. כשהיו לי 4 ילדים חשבתי אולי לצאת לעבוד, הילדים גדלים ויש צורך לחתנם ואז שוחחתי על זה עם אבא והוא אמר לי: "אל תצא מבית המדרש, אני אעזור לך. אני אתן לך מלגה קבועה, גם כשיגיע זמנם של הילדים להתחתן אני אעזור לך, שב תלמד", "כמה ילדים יש לך?", "12 בלי עין הרע, כולם כבר נישאו", "ואבא עזר לך כשהגיעו החתונות?", "בוודאי, אבא התעקש שאני אחפש שידוכים טובים, לכל חתונה הוא נתן \$50,000 מכון שהייתי יחיד מהמשפחה שלומד בכולל...".

"גם כשהיה שער הדולר 4.92 אבא נתן לך \$50,000 לכל ילד?", "כן". חייכתי אליו ושאלתי: "תגיד, \$50,000 כפול 12 ילדים זה \$600,000 נכון? מה שאומר שלפי השער הממוצע קיבלת יותר מ-3 מיליון \$, בזמן שיתר האחים שלך התחלקו כולם יחד ב-11 מיליון \$, לפי חשבון שלי קיבלת בדיוק פי-2 מהילדים האחרים". הוא נע באי נוחות, מחשב חשבונות ופתאום חיך חיוך רחב, החשבון צודק, הוא קיבל פי 2 מכולם. "אבל למה אבא לא כתב זאת בצוואה בצורה ברורה? למה לבזות אותי באופן שנראה שהוא נישל אותי מהירושה?". "אביך היה בטוח שאתה תבין, אדם יש לו הכרת הטוב, הוא זוכר שאבא שלו עזר לו, הוא יודע שאבא שלו נתן לו סכומי כסף עצומים פעם אחר פעם, הרי סיפרת לי שהוא שינה את הצוואה אחרי שגמרת לחתן את הילדים, לאחר שכיסה לך את מלוא חלקך ברכושו ונתן לך כפי שמורה התורה פי 2 מאחרים, הגיע זמנו לעדכן את הצוואה. אתה שואל למה הוא לא כתב זאת במפורש? אולי הוא לא רצה שהאחים האחרים יקנאו, אולי הוא לא לקח בחשבון שאתה תמהר להיעלב וממילא תשכח את כל הכספים הרבים שנתן לך בחיי חיותו יותר מהאחים האחרים, זה היה נראה לו ברור מאליהם והוא לא הרגיש צורך לכתוב דברים ברורים וידועים. הכשלון הוא שלך ולא של אביך אבל אני לא מאשים אותך, זה נפל עליך כרעם ביום בהיר, לא היית מוכן לזה, הרגשות הציפו אותך ובמצב כזה קשה לחשוב ולדון לכף זכות". "הורדת לי סלע מהלב, לא יכולתי לסבול את ההרגשה הזאת. עכשיו אני מבין שאבא לא כעס עלי ולא ניסה להענישני וכי את חלקי בירושה קבלתי בהידור רב". הוא פנה לאשתו שעמדה לצידו מחרישה ואמר "בואי נעשה מלווה מלכה ונזמין את כל המשפחה ונספר להם כמה אבא צדק, יהיה בזה כיבוד אב גדול ושחלילה לא ידברו עליו או עלי לשון הרע...". סיים הרב אהרן מרגלית, נפרדתי מהם לשלום כשכולי מרגש מהשליחות המיוחדת שנפלה לידי להשכין שלום.

(מתוך אתר דרשו)

הלכות גניבה גזילה [כא]

פינת ההלכה

א. אסור לגנוב או לגזול אפילו פחות משוה פרוטה בין מ ישראל בין מגוי, בין מגדול ובין מקטן (ש"ע ח"מ סי' שמח ס"א-ב, סי' שנט ס"א, ג).

גזל בצוואות וירושות [ב]

ב. אדם שנפטר ולא השאיר אחריו צוואה כיצד לחלק את רכושו בין הירושים, צריכים בניו ובנותיו ללכת לבית הדין הרבני כדי שיפסקו להם את סדר הירושה ע"פ תורתנו הקדושה (ק. ילקוט לגאון רש"י יחזק יוסף ח"מ סי' רעו ס"א, פסקי משה פ"ג) ואסור ללכת לבית המשפט שיחלק את הרכוש בין הירושים לפי שהוא מחלק כדיני הגויים, והמקבל ממון בתביעה בבית המשפט באופן שעל פי ההלכה לא מגיע לו עובר בגזל (ש"ע יח"ד לגאון רש"י עובדיה יוסף ח"ד סי' סה, דיני ממונות לגר"ע כל"י ח"ג ס"ה פ"ב ס"א, חקת משפט לא תגזול לגר"א פרץ פ"א ס"מ, ואין למו מכשול לגר"א ישראל ח"ט פ"יג ס"ג). [אך יכולים הבנים מרצונם להתחלק עם הבנות שווה בשווה].

ג. סדר הירושה ע"פ התורה כשלא עשה צוואה הוא: * הבנים ולא הבנות ואם נפטרו הבנים אז הילדים שלהם, אם אין בנים [ולא זרע לבנים] הבנות יורשות, אם אין בנות אביו של הנפטר יורש, אם אין תתחלק הירושה בין אחיו של הנפטר ואם נפטרו אזי לצאצאים שלהם, אם אין אחים [ולא זרע שלהם] תתחלק הירושה בין אחיותיו של הנפטר ואם נפטרו אז בין הצאצאים שלהם (ש"ע ח"מ סי' רעו ס"א) * הבכור נוטל פי שתיים משאר האחים (ש"ע סי' רעז ס"א).

* אין אשתו של אדם יורשת אותו, אך היא תקבל את החלק השייך לה בנכסים המשותפים, כמו כן מגיעות לה לאחר מות בעלה זכויות רבות הקשורות למגוריה ולמזונותיה וכו' (משפטי התורה סי' ל"א) וכן לבנות שנמצאות בבית מפרישים סכום מהירושה למימון מזונם, מגורים ולבוש עד שיתחתנו או יתבגרו (ש"ע אה"ע סי' קי"ב סי' א').

ד. הרוצה לערוך צוואה יפנה תחילה לדיין או לבית הדין של הרבנות או בית דין אחר שיכינו לו נוסח צוואה הלכתי עם הקניינים הדרושים, ואח"כ ילך עם הנוסח לעו"ד שיעשה לו צוואה ע"פ ההלכה כפי שקיבל מהדיין כדי שיהיה לו תוקף משפטי שלא ניתן לערער (פסקי משה לגר"מ פריזים פ"ג סי' י"א-יג) אמנם כשעושה את הצוואה בבית הדין **הרבני** בפני הרכב של שלושה דינים, לצוואה יש כבר תוקף משפטי ולא צריך ללכת אח"כ לעו"ד [ועדיף לעשות כן שהם יודעים להכין את הצוואה ההלכתית וגם התשלום זול יותר בעשרות מונים] (משפטי האו"ה לגר"י שווארץ ח"א פ"ט סי' ט).

אבל לעשות צוואה סתם אצל עו"ד לפי נוסח כללי משפטי אין לצוואה זו תוקף ע"פ התורה ומי שמקבל ממון על סמך צוואה זו במקום שלא מגיע לו ע"פ ההלכה גזל בידו (דיני ממונות לגר"ע זצ"ל ח"ג פ"ג, פסקי משה לגר"מ פריזים פ"ג סי' י"א-יג פתחי חושן לגר"י זלויא פ"ד סי' כ"ד, משפטי האו"ה פ"ט, גשר החיים ח"א פ"א).

ה. הצוואה תכלול הקניית חלקי הירושה לזכאים במתנה, אם זה בניו, בנותיו, אשתו, לצדקה או גורם אחר באופן הבא שיכתוב: **"אני נותן במתנה מהיום ולשעה אחת קודם פטירתי אם ועל מנת שלא אחזור בי עד אז וכן אם ועל מנת שבמשך כל ימי חיי אחיה רשאי לעשות בנכסי ורכושי כטוב בעיני"** (עיין ש"ע חו"מ סי' רכז סי', הרמ"א סי' רפ"א סי' משפטי התורה ח"ג סי' לא סי', פתחי חושן ח"ח עמ' קע"ד, גשר החיים ח"א פ"א).

הסבר: צוואה זו לא נוגדת את ההלכה כי הוא מחלק במתנה ליורשים בחיי חיותו רק שעה אחת לפני פטירתו העתידית ואע"פ שעושים קניין מיום עריכת הצוואה מ"מ מסירת המתנה בפועל מתבצעת שעה אחת לפני פטירתו.

אבל לרשום מה שמקובל אצל עו"ד "אני מוריש אחרי מותי" (ש"ע חו"מ סי' רפ"א סי', ז ש"ק סי' ק"ד) "אני מצווה לתת אחרי מותי" או "אני נותן אחרי מותי" (גשר החיים פ"א, פתחי חושן פ"ד סי' י"ב) בטלה מבחינה הלכתית (ס), אבל לרשום זאת בנוסף ל-"אני נותן במתנה מהיום .." את הנ"ל אין מניעה הלכתית לזה (ש"ע חו"מ סי' רפ"א סי', פתחי חושן ח"ח פ"ד סי' י"ז).

ו. בסיום עריכת הצוואה עושים "קנין סודר" שבהליך זה מקנים ע"פ התורה את חלקי הירושה לזכאים [היורשים כגון: הבנים או הבנות, אשתו, צדקה וכדו'] ונעשה בצורה הבאה: אדם אחר או עדי הצוואה לוקחים "מטפחת" או "עט" וכיו"ב ונותנים לבעל הצוואה שייקח בידו ויזכה בו, ואומר בעל הצוואה להזלאלו שנתנו לו את העט או המטפחת קנהקנו ממנו בקניין גמור אגב סודר עבור כל הזוכים [היורשים] הנ"ל שבצוואה זו" (פתחי חושן סס). ואם לא עשה "קניין" אין תוקף לצוואה זו ע"פ התורה אע"פ שהיא תקיפה מבחינה משפטית (פתחי חושן פ"ד סי' ל"ד).

ז. ראוי שישאיר סכום מסוים בירושה שיחלק לאחר מותו ע"פ דיני ירושה של התורה ויוסיף את הקטע הבא: "אני מוריש אחרי מותי סכום של ... שיתחלק כפי חוקי התורה, היינו שהבנים יורשים בלבד והבכור נוטל פי שנים" (פתחי חושן ע"מ קעה"ז, משפטי האו"ה ח"א פ"י סי' י"ז).

ח. ראוי לאדם שיפריש בצוואתו חלק מממונו לצדקה, וכשעושה זאת יעשה על ידי הקנאת הכסף או הנכסים לצדקה כמו לשאר היורשים היינו "מעכשיו ומשעה אחת לפני מותי" כוון שבאופן זה תופס ע"פ התורה ורשויות המשפט, וכדי שהיורשים לא יוכלו לעכב באמצעותם את חלוקת כספי הצדקה (משפטי התורה סי' לא סי' י"ז).

ט. כשיש בין היורשים החוקיים (בנים ובנות) שלא נכללו בסדר חלוקת הירושה כגון: בן הסובל ממוגבלות שכלית [מפיגור] ה"י וכדו' רצוי להקנות להם בסדר הירושה סכום סמלי של כ- 1000 כדי שלא יוכל האפוטרופוס הכללי של משרד המשפטים לערער על כך בבית המשפט (בהתייעלות עם עו"ד אה"י ישראל שניהל האגודה לקידום אנשים בעלי מוגבלות שכלית).

י. אע"פ שפרט את כל רכושו שרצונו להוריש ע"י שנותן מתנה שעה אחת קודם מיתתו ועשה קנין על זה, מ"מ זה לא תופס לגבי נכסים או רווחים שיגיעו אליו לאחר פטירתו (עיין ש"ע אה"ע סי' ק"א סי' א'). וכדי לפטור בעיה זו מוסיפים בצוואה שהוא חייב סכום כסף לכל אחד מהזכאים בירושה כסכום השווה לערך חלקו בירושה של אותו יורש [כולל הנ"ל] אלא שחוב זה מותנה שאם יקבל המוטב [הנפטר] את החלקים המגיעים לו ע"פ צוואה זו [כולל הנ"ל] אזי פטור הוא לשלם החוב הנ"ל (פסקי משה ע"מ קיד פתחי חושן פ"ד סי' ט"ז ועוד). [ראה דוגמא בקטלר א"ה המאורף]

יא. שטר הצוואה חייב להיחתם בפני שני עדים (פתחי חושן עמ' קע"א ע"פ ש"ע חו"מ סי' מ וסי' ס"ג) [זה יכול להיות 2 דינים, עו"ד(דתי) ועד נוסף וכדו'] והעדים צריכים להצהיר בשטר הצוואה שבפניהם ציווה על כל הנ"ל והקנה בקניינים כדין תורה וחתם על השטר וצריכים גם הם למלא פרטיהם ולחתום על שטר הצוואה (פתחי חושן סס).